

KIBERETNOGRAFIK TADQIQOTLARNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Yusupov Jaloladdin Jamoladdin o'g'li, Xorazm Ma'mun
universiteti ilmiy xodimi, UrDU doktoranti
Urganch shahri, O'zbekiston

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF CYBERETHNOGRAPHIC RESEARCH

Yusupov Jalaladdin Jamaladdin o'g'li, researcher of Khorezm
Ma'mun University, doctoral student of UrSU
Urganch city, Uzbekistan

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ КИБЕРЭТНОГРАФИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Юсупов Джалаладдин Джамаладдин оглы, научный
сотрудник Хорезмского университета Маъмуна, докторант
УрГУ, г. Ургенч, Узбекистан

[https://orcid.org/
0009-0009-1340-2061](https://orcid.org/0009-0009-1340-2061)

e-mail:
yusupovjalol14@gmail.com

Аннотация: Ushbu maqolada adabiyotlar tahlili asosida, bugungi kundagi kiberetnologik tadqiqotlarga asos bo'layotgan bir nechta asosiy nazariyalar haqida to'xtalib o'tamiz. Biz quyida sanab o'tadigan nazariy yondashuvlar kiberetnologik tadqiqotlarning fanlararo tabiatini va raqamli davrda murakkab ijtimoiy-madaniy hodisalarni hal qilish imkoniyatlarini ko'rsatib beradi.

Kalit so'zlar: Raqamli etnografiya nazariyasi, ramziy interaksionizm nazariyasi, postmodernizm va konstruktivizm, tarmoq nazariyasi, tanqidiy nazariya.

Abstract: In this article, based on the analysis of literature, we will focus on several main theories that are the basis of today's cyberethnological research. The theoretical approaches that we will list below show the interdisciplinary nature of cyberethnological research and the possibilities of solving complex socio-cultural phenomena in the digital age.

Keywords: Theory of digital ethnography, theory of symbolic interactionism, postmodernism and constructivism, network theory, critical theory.

Аннотация: В данной статье на основе анализа литературы мы остановимся на нескольких основных теориях, составляющих основу современных кибереэтнологических исследований. Теоретические подходы, которые мы перечислим ниже, показывают междисциплинарный характер кибереэтнологических исследований и возможности решения сложных социо-этнических исследований. культурные явления в эпоху цифровых технологий.

Ключевые слова: теория цифровой этнографии, теория символического интеракционизма, постмодернизм и конструктивизм, сетевая теория, критическая теория.

KIRISH. Asrimizning oxirgi choragi davomida inson va insoniyat yangi yashash tarziga yoki hatto hayotning yangi ma'nosiga ega bo'ldi –

shu paytgacha noma'lum bo'lgan holat nafaqat olamni, balki insonning o'zini ham tubdan o'zgartirdi. So'z allaqachon hayotimizga kirib

kelgan, yoki bizni qamrab olgan kiber dunyo hodisasi haqida bormoqda. U hayotning butun haqiqati va biz bu yosh dunyoning keyingi muvaffaqiyatlari nimalarga to'la ekanligini bilamiz. Barcha xalqlarning raqamli texnologiya yoki dunyo haqida o'zining katta rejalari bor. Kiberetnografiyaning nazariy va amaliy jihatlarini tadqiq qilar ekanmiz, tarmoq tajribalari, etnik guruhlar o'rtasida virtual identiklik, reallik va virtuallik o'rtasidagi bog'lanishlarga e'tibor qaratamiz.

TADQIQOT METODIKASI. Mavzuni to'la tadqiq etish uchun eksperimental, kiberetnologik usullardan foydalanildi. Chigal masalalarni yechishda fanlararo yondashuv, lingvistik tahlil, statistik tahlil, retrospektiv, sinergetik, strukturalistik va germenevtik, sistemaviy va kompleks yondashish uslublariga murojaat qilindi. Ilmiy tadqiqotlar orqali tarix yoritishning xolislik, reallik, mantiqiylik va xronologik prinsiplariga rioya etildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda kiberetnologik tadqiqotlar bir nechta asosiy nazariyalar doirasida keng tadqiq etilmoqda. Antropologlar 1990-yillardan boshlab o'z talablari, marosimlari va munosabatlari bilan to'laqonli dunyo sifatida shakllangan Internet olamida virtual jamoalarning paydo bo'lishi bilan bog'liq holda bu yo'nalishdagi tadqiqotlar bo'yicha ishlashni boshlaganlar.

1995-yilda bir guruh tadqiqotchilar tomonidan "Cyberspace" [1.pg 1-12] jamoaviy monografiyasi nashr etilgach, kiberolamda joylar va odamlarning virtual olamdagi xatti-harakatlarini o'rganish bo'yicha taadqiqotlar Kanzas shtat universitetida rivojlana boshladi, Shulich biznes maktabida (York universiteti)da netnografiya markazi tashkil etildi. 1997-yilda Vestminster universitetida "Cybersociology" jurnali tashkil etilgan bo'lib, unda kiberetnologiya, kiberrasizm va turli millatlar vakillarining muammolari o'rganilgan. Turkning 1995-yilda nashr etilgan "Ekrandagi hayot: Internet asrida o'ziga xoslik" [2.pg.1-200] kitobi va Reyngoldning 1993-yilda nashr etilgan "Virtual jamoa: elektron chegarada uy qurish" [3.pg.1-250] kitoblari kiberetnografik tadqiqotlarning dastlabki namunalaridir.

Internet yanada kengroq va foydalanish mumkin bo'lgan sari, olimlar onlayn madaniyatlar

va xatti-harakatlarga chuqurroq kirib borishni boshladilar.

Bu davrdagi e'tiborga molik ishlar qatoriga Kristin Xynning 2000-yilda nashr etilgan "Virtual etnografiya" [4.pg.15-23] va Annet N.Markhamning 1998-yilda nashr etilgan "Onlayn hayot: virtual makonda haqiqiy tajribani o'rganish" [5.pg.1-300] asarlari kiradi.

MATERIALLAR VA NATIJALAR. Biz quyida sanab o'tadigan nazariy yondashuvlar kiberetnologik tadqiqotlarning fanlararo tabiatini va raqamli davrda murakkab ijtimoiy-madaniy hodisalarni hal qilish imkoniyatlarini ko'rsatib beradi:

Raqamli etnografiya nazariyasi. Kiberetnologik tadqiqotlar ko'pincha onlayn hamjamiyatlarni, raqamli ijtimoiy guruhlar va virtual jamoalarni o'rganishni o'z ichiga olgan raqamli etnografiyadan foydalanadi. Raqamli etnografiya an'anaviy etnografik usullarni, masalan, ishtirokchilarni kuzatish, intervyu va matn tahlilini onlayn muhitda qo'llaydi. Tadqiqotchilar raqamli madaniyatlarni, jumladan, ishtirokchilarni kuzatish, intervyu va kontent tahlilini o'rganish uchun onlayn va oflayn usullarning kombinatsiyasidan foydalanishlari mumkin. Raqamli etnografiya onlayn va oflayn olamlarning o'zaro bog'liqligini tan oladi va raqamli texnologiyalarning madaniy muhitga ta'sirini hamda o'ziga xos virtual etnomuhitni shakllantirishini tushunishga intiladi [6.pg. 37-55].

Ramziy interaksionizm nazariyasi. Ramziy interaksionizm, sotsiologik nuqtayi nazardan qaraganda, odatda shaxslarning raqamli kontekstlarda qanday munosabatda yondashayotganini va izohlashini tahlil qilish uchun ishlatiladi. Tadqiqotchilar simvollar, til va aloqa orqali onlayn identifikatsiyalar, munosabatlar va madaniy amaliyotlarni qanday shakllantirishini o'rganadilar.

Postmodernizm va konstruktivizm nazariyasi. Kiberetnologik tadqiqotlarga postmodern va konstruktivistik qarashlar ta'sir ko'rsatadi, ular o'ziga xosliklarning ravonligini, haqiqatlarning ko'pligini va voqelikning ijtimoiy jihatdan qurilgan tabiatini ta'kidlaydi. Tadqiqotchilar onlayn madaniyatlar va jamoalar ishtirokchilari tomonidan qanday tuzilgani,

muzokaralar olib borilishi va bahslashayotganini o'rganadi [7.pg 79–96].

Tarmoq nazariyasi. Tarmoq nazariyasi onlayn jamoalar va ijtimoiy tarmoqlarning tuzilishi va dinamikasini tushunish uchun asos yaratadi. Tadqiqotchilar raqamli muhitlar ichidagi aloqalar, o'zaro ta'sirlar va kuch dinamikasini tahlil qiladilar, shaxslar, guruhlar va jamoaviy birlashmalar o'rtasidagi munosabatlarni xaritada ko'rsatadilar. Tarmoq nazariyasi ijtimoiy hodisalarni shakllantirishda odamlar va texnologik resurslarning (masalan, texnologiya, algoritmlar va raqamli platformalar) o'zaro bog'liqligini ta'kidlaydi. Kiberetnologik tadqiqotlarda inson va texnoresurslar elementlarining onlayn xatti-harakatlar, madaniyatlar va o'zaro munosabatlarga qanday ta'sir qilishini tushunishga yordam beradi.

Tanqidiy nazariya. Tanqidiy nazariya tadqiqotchilarni raqamli muhitda kuch munosabatlari, tengsizliklar va zulm shakllarini tanqidiy tekshirishga undaydi. Kiberetnologik tadqiqotlar raqamli tafovut, kuzatuv, senzura va onlayn faollik kabi masalalarga e'tibor qaratib, ijtimoiy adolat muammolariga e'tibor qaratishi mumkin. Tadqiqotchilar raqamli kengliklarda zulm, imtiyoz va qarshilikning asosiy tuzilmalarini o'rganish uchun tanqidiy obyektivni qo'llashadi. Ushbu yondashuv refleksning muhimligini ta'kidlaydi va tadqiqot natijalarini shakllantirishda tadqiqotchining pozitsiyasini tan oladi. Tanqidiy etnografiya dominant va onlayn madaniyatlarni o'zaro bogliqligini o'rganadi.

Multimodal tahlil nazariyasi. Matn tahliliga qo'shimcha ravishda, kiberetnologik tadqiqotlar ko'pincha multimodal tahlilni o'z ichiga oladi, bu raqamli medianing turli shakllarini, jumladan tasvirlar, videolar, memlar va boshqalarni o'rganishni o'z ichiga oladi. Tadqiqotchilar ushbu multimodal elementlarning muloqot qilish, o'zlikni ifodalash va onlayn madaniyatni yaratish uchun qanday ishlatilishini tahlil qiladilar.

Axloqiy mulohazalar nazariyasi. Kiberetnologik tadqiqotlarda axloqiy mulohazalar, xususan, xabardor qilingan rozilik, maxfiylik va tadqiqotchining refleksivligi kabi masalalarga tegishli. Tadqiqotchilar onlayn hamjamiyatlarni o'rganishga xos bo'lgan axloqiy muammolarni hal qilishlari va ularning tadqiqotlari ishtirokchilarning huquqlari va qadr-qimmatini hurmat qilishini ta'minlashlari kerak. Ushbu nazariya vakillari onlayn

tadqiqotga xos axloqiy muammolarni hisobga olgan holda, kiberetnologik tadqiqotlarga onlayn hamjamiyatlarni o'rganishda anonimlik, taxalluslik va ma'lumotlardan noto'g'ri foydalanish ehtimoli kabi muammolarni hal qilish uchun qo'llaniladi [8].

Raqamli materializm nazariyasi. Raqamli materializm raqamli texnologiyalarning muhimligiga va ularning ijtimoiy munosabatlar va madaniy amaliyotlarni shakllantirishdagi roliga e'tibor qaratadi. Kiberetnologik tadqiqotlar qurilmalar, dasturiy ta'minot va interfeyslar kabi moddiy artefaktlarning onlayn tajribaga vositachilik qilishini va raqamli madaniyatlarga qanday ta'sir qilishini o'rganadi.

Postkolonial nazariya. Postkolonial nazariya raqamli madaniyatlarning global dinamikasi, xususan, mustamlakachilik, imperializm va globallashuv muammolari haqida tushuncha beradi. Kiberetnologik tadqiqotlar raqamli texnologiyalarning mustamlakachilik merosi, madaniy imperializm va turli xil ijtimoiy-madaniy kontekstdagi qarshilik harakatlari bilan qanday kesishishini o'rganishi mumkin.

Feministik nazariya. Feministik nazariya raqamli makonlarda gender dinamikasi va kuch munosabatlarini tahlil qilish uchun muhim obyektivni taklif qiladi. Kiberetnologik tadqiqotlar gender identifikatorlari onlayn rejimida qanday shakllantirilishi, amalga oshirilishi va muzokaralar olib borilishi, shuningdek, raqamli texnologiyalar an'anaviy gender me'yorlari va tengsizliklarini qayta ishlab chiqarish yoki ularga qarshi kurashish usullarini o'rganadi.

Postgumanizm nazariyasi. Postgumanizm odamlar, mashinalar va boshqa mavjudotlar o'rtasidagi chegaralarni tahlil qilib, inson subyektivligi haqidagi odatiy tushunchalarni beqarorlashtiradi. Kiberetnologik tadqiqotlar raqamli timsollarning paydo bo'lgan shakllarini, sun'iy intellektni va kiborg identifikatorlarini o'rganish uchun postgumanistik istiqbollari bilan shug'ullanadi. Onlayn muhitda odamlar, mashinalar va raqamli obyektlar o'rtasidagi chegaralarni o'rganish, raqamli makonda agentlik, timsol va subyektivlik tushunchalari qanday qayta tuzilganligini, shuningdek, onlayn madaniyatlarda inson va kompyuter o'zaro ta'siri, sun'iy intellekt va kiborg identifikatsiyasining axloqiy oqibatlarini ushbu nazariya tarafdorlari o'rganmoqda.

Vizual etnografiya nazariyasi. Vizual etnografiya fotografiya, videoyozuv va raqamli hikoyalar kabi vizual usullarni etnografik tadqiqotlarga kiritadi. Kiberetnologik tadqiqotlarda vizual etnografiya tadqiqotchilarga onlayn madaniyatlarning vizual jihatlarini, jumladan memlar, GIFlar va raqamli san'atni o'rganish va tahlil qilish imkonini beradi. Internetda multimedia kontentining ko'payishi bilan vizual etnografiya kiberetnologik tadqiqotlarda tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Tadqiqotchilar tasvirlar, videolar, memlar va boshqa vizual artefaktlarni tahlil qilib, ular qanday ma'noni anglatishini, o'ziga xoslikni shakllantirishini va onlayn madaniyatlar qurilishiga hissa qo'shishini tushunishadi. Vizual etnografiya onlayn muloqot va ifodaning vizual o'lchovlari haqida tushuncha berish orqali an'anaviy matnga asoslangan tahlilni to'ldiradi [4. pg.15].

Katta ma'lumotlar (Bigdata) tahlili. Raqamli ma'lumotlarning ko'payishi bilan kiberetnologik tadqiqotlar onlayn platformalar va ijtimoiy mediadagi keng ko'lamli ma'lumotlar to'plamini tahlil qilish uchun katta ma'lumotlar tahlili usullaridan tobora ko'proq foydalanmoqda. Tadqiqotchilar raqamli hamjamiyatlarda naqshlar, tendensiyalar va nutqlarni ochish uchun ma'lumotlarni izlash, matn tahlili va tarmoq tahlilidan foydalanadilar. Ushbu yondashuv ijtimoiy media platformalari, forumlar va veb-saytlar kabi turli xil onlayn manbalardan katta ma'lumotlar to'plamini to'plash va tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Ma'lumotlarni olish, o'rganish va qayta ishlash algoritmlarini qo'llash orqali tadqiqotchilar onlayn hamjamiyatlardagi tendensiyalar, kayfiyat va ijtimoiy dinamikani aniqlashlari mumkin.

Ushbu xilma-xil nazariy asoslar va metodologik yondashuvlarga tayangan holda, kiberetnologik tadqiqotlar XXI asrda raqamli madaniyatning murakkabliklari va o'zgarishlarga tez moslashib, rivojlanishda davom etishini ta'kidlaydi.

Ushbu nazariylar va metodologik yondashuvlar asoslangan kiberetnologik tadqiqotlar bizga raqamli madaniyatlarning o'ziga xosliklarini va ijtimoiy o'zaro ta'sirlarning murakkabliklarini tushunishimizga yordam beradi.

Kiberetnologik tadqiqotlarning o'ziga xos uslubiy jihatlaridan biri fazoviy o'lchovlar bo'lib, raqamli makonlarning ko'pincha geografik jihatdan tarqalib ketganligi, ammo ijtimoiy jihatdan bir-biriga bog'langanligida, geografik hudud, shahar va qishloq bo'linishi kabi geografik omillarning

raqamli madaniyatlar va onlayn identifikatsiyalar bilan kesishib ketishida o'z ifodasini topadi [9.pg.1-16].

Onlayn madaniyatlarning vaqt o'tishi bilan qanday rivojlanishini hisobga olgan holda, tarixiy tahlillar onlayn hamjamiyatlardagi raqamli amaliyotlar, texnologik innovatsiyalar va madaniy o'zgarishlarni ochib berish uchun xizmat qiladi. Kiberetnologik tadqiqotlarning o'ziga xosligi shundaki, tadqiqotchi onlayn hamjamiyatlar bilan passiv subyekt munosabatida emas, balki faol hamkorlar sifatida ishtirok etishida ifodalanadi. Bunda turli sohalaridagi olimlarni, jumladan antropologiya, informatika, media tadqiqotlari va madaniyatshunoslikni birlashtirgan transdisiplinar hamkorlikdan foydalanish talab etiladi.

Tadqiqotchilar kiberetnologiyada texnologiyaga kirish va raqamli ko'nikmalardagi tengsizlik shaxslarning onlayn hamjamiyatlardagi ishtiroki va ularning onlaynda o'zini namoyon qilish qobiliyatiga ta'sir qilishi mumkinligini e'tirof etib, raqamli savodxonlik va internetga kirish masalalariga e'tibor berishadi.

Kiberetnologik tadqiqotlarda etnografik yozuvlar muhim bo'lib, u onlayn madaniyatlar va tajribalarning murakkabligini aks ettiruvchi refleksiv, motivatsion va multimodal hikoyalarni o'z ichiga oladi. O'tkazilgan tadqiqotlarda raqamli hamjamiyatlarni ifodalashda hamjamiyat a'zolarining pozitsiyalari, tarafkashliklari va axloqiy dilemmalari muhim ekanligiga urg'u beradilar.

Onlayn va oflayn ijtimoiy tarmoqlarning o'zaro bog'liqligi, raqamli o'zaro ta'sirlarning ijtimoiy-madaniy muhitga kirib borishi natijasida raqamli va raqamli bo'lmagan hamjamiyatlar bo'ylab ma'lumotlar, axborotlar, urf-odatlar va an'analar oqimidagi o'zgarishlarni kuzatish asosida etnografik ma'lumotlarni yig'ish, tahlil qilish va taqdim etish, onlayn madaniyatlarni o'rganish amalga oshiriladi.

Kiberetnologik tadqiqotlarda raqamli texnologiyalarning faolligi, ularning ijtimoiy harakatlar va ijtimoiy o'zgarishlar uchun jamoaviy harakatlarni osonlashtirishdagi roli, onlayn platformalar, raqamli media va tarmoq aloqalari mobilizatsiya va targ'ibot jarayonlarini qanday shakllantirishi tahlil etiladi.

Ushbu xususiyatlar kiberetnologik tadqiqotlarni asoslovchi nazariy asoslar va

metodologik yondashuvlar haqidagi tushunchamizni chuqurlashtiradi, uning fanlararo tabiati, raqamli madaniyatlar va jamiyatlarning murakkabliklari haqida tushunchalarimizni shakllantiradi.

Kiberetnologik tadqiqotlar onlayn o'zaro ta'sirlarning hissiy jihatlarini, shu jumladan raqamli identifikatsiya, jamoalar va amaliyotlarni shakllantirishda hissiyotlarning rolini o'rganadi. Tadqiqotchilar raqamli media va aloqa orqali his-tuyg'ular qanday ifodalanishi, baham ko'rilishi va muhokama qilinishini o'rganadilar [10].

Kiberetnologik tadqiqotlar raqamli muhitda kontentning ko'rinishi, foydalanish imkoniyati va qanday shakllanishini, shuningdek, raqamli kontentlarning madaniyat, ishlab chiqarish va iste'molga ta'sirini o'rganadi.

Kiberetnologlar raqamli mehnat konsepsiyasi bilan shug'ullanib, raqamli kontent xizmatlarni ishlab chiqarish, tarqatish va iste'mol qilishni o'z ichiga olishini, onlayn platformalar, ijtimoiy media va raqamli bozorlar asosidagi ish amaliyoti, raqamli iqtisod va daromadlar dinamikasining etnologiyaga ta'siri haqida tadqiqotlar olib bormoqdalar.

Raqamli texnologiyalar onlayn hamjamiyatlarda marosimlar va urf-odatlar shakllanishida vositachilik qilishi, raqamli marosimlarning paydo bo'lishi va tarqalishiga o'z ta'sirini o'tkazishini ko'rish mumkin [11.pg.3–14]. Onlayn jamoalar va madaniyatlarni shakllanishida raqamli marosimlar muhim rol o'ynaydi, ijtimoiy bog'lanish, shaxsiyatni shakllantirish va jamoaviy ma'no yaratish mexanizmlari bo'lib xizmat qiladi. Demak, onlayn marosimlar, memlar va urf-odatlar kabi raqamli marosimlarning paydo bo'lishi onlayn jamoalarning shakllanishiga va o'zgarib turishiga ta'sir o'tkazadi. Buni raqamli platformalarga diniy marosimlar, virtual yig'inlar, onlayn xotirlashlar va boshqa jamoaviy marosim orqali kuzatish mumkin. Bu raqamli kontekstda an'anaviy marosimlarni osonlashtirish va o'zgartirishda texnologiya rolini ko'rsatadi.

Virtual timsollarni aniqlash, raqamli muhitda shaxslarning o'z shaxsiyatlari, his-tuyg'ulari, o'zaro ta'sirini boshdan kechirish va ifodalash usullarini tahlil qilish avatarlar, virtual olamlar va to'ldirilgan reallik texnologiyalarining ijtimoiy o'zaro ta'sirini va virtual timsollanish fenomenini tahlil qilishga imkon beradi.

Shu bilan birga, kiberetnologik tadqiqotlar madaniy merosni hujjatlashtirish, arxivlash va

uzatishda raqamli texnologiyalardan qanday foydalanilishni, onlayn muhitda raqamli xotirani saqlash muammolari va imkoniyatlarini o'rganadi, raqamli meros, madaniy artefaktlar va amaliyotlarni raqamli formatlarda saqlash, namoyish etish va talqin qilishni o'z ichiga oladi.

Soxta yangiliklar va noto'g'ri ma'lumotlarni tarqatishdagi yuqori tezlikni hisobga olgan holda, kiberetnologik tadqiqotlar raqamli madaniyatlarda yolg'on yoki chalg'ituvchi ma'lumotlarning tarqalishi, qabul qilinishi va ta'sirini o'rganadi. Tadqiqotchilar noto'g'ri ma'lumot tarqatuvchi kompaniyalar, Web saytlar, ijtimoiy tarmoqlar ma'lumotlari asosida onlayn hamjamiyatlarda ommaviy nutq va onlayn e'tiqodlarning qanday shakllantirishini tahlil qiladilar [12.pg.1-13-105-120].

Texno-ma'naviy amaliyotlar raqamli texnologiyalardan ma'naviy, diniy yoki mistik maqsadlarda foydalanishni anglatadi. Kiberetnologik tadqiqotlar odamlarning onlayn marosimlarda, meditatsiya ilovalarida, virtual ziyoratlarda va boshqa texno-ma'naviy faoliyatlarda qanday ishtirok etishini, shuningdek, ma'lum bir etnik guruhlar bilan olib boriladigan diniy tajribalarning jamiyat uchun oqibatlarini o'rganadi.

Kiberetnologik tadqiqotlarda tadqiqot natijalarini shakllantirishda raqamli arxivlar ma'lumotlaridan foydalanish, ma'lumotlarning onlayn omborlari, ma'lumotlarni vizualizatsiya qilish vositalaridan foydalanib, tadqiqotchilar raqamli madaniyat va hodisalarni yangi usullar bilan o'rganish uchun raqamli xaritalash, tarmoq tahlili va virtual haqiqat kabi innovatsion metodologiyalardan foydalanadilar.

Netnografiya onlayn muhitlar uchun moslashtirilgan etnografik usullar orqali onlayn jamoalar va madaniyatlarni o'rganishni o'z ichiga oladi. Tadqiqotchilar onlayn hamjamiyatlarga kirishadi, o'zaro ta'sirlarni kuzatadilar va postlar, sharhlar va multimedia kontenti kabi raqamli artefaktlarni tahlil qiladilar. Bu ko'pincha onlayn madaniyatlarda asosiy mavzularni ochish uchun sifatli ma'lumotlarni tahlil qilish usullarini o'z ichiga oladi.

Algoritmik etnografiya esa, onlayn tajribani shakllantirishda algoritmning ortib borayotgan ta'sirida algoritmik madaniyatlarni o'rganish uchun axborotga kirishda algoritmning vositachilik qilishini, ijtimoiy o'zaro munosabatlarni shakllantirishni va onlayn

hamjamiyatlardagi madaniy amaliyotlarga ta'sir qilishni o'rganadi. Tadqiqotchilar onlayn madaniyatlar va individual xatti-harakatlarga ta'sirini tushunish uchun tavsiyalar algoritmlari yoki kontentni boshqarish algoritmlari kabi algoritmik tizimlarni tahlil qilishlari lozim bo'ladi.

Kiberetnologik tadqiqotlarda raqamli dinning ilmiy tahlili uchta asosiy mavzu atrofida rivojlanadi – shaxsiyat, umumiylik va haqiqiylik [13.pg.1-13-105-120]. Diniy aloqalarni onlayn o'rganishda veb-saytlar va bloglar yangi diniy o'ziga xosliklarni yaratish va an'anaviy o'ziga xosliklarning chegaralari va tarkibiy qismlarini o'zgartirish uchun vositaga aylanadi.

Tegishli interaktiv veb-saytlarda va ijtimoiy media bloglari atrofida paydo bo'ladigan diniy onlayn jamoalar: a) ta'limot ma'rifati va sadoqatini mustahkamlash; b) diniy arboblardan va jamoalar o'rtasida aloqalarni o'rnatish; v) diniy mansublikni shakllantirish ushuni xizmat qiladi.

Kiberetnologik tadqiqotlarda din bilan bog'liq masalalar o'rganishda diniy mutaxassislarining diniy an'analarning raqamli konturlarini yaratishga qaratilgan turli rollari va strategiyalarini tahlil qiladilar. Bunda din vakillarining onlayn forumlarda ishtirok etishi; bloglar yaratish, yangi tarafdorlarni jalb qilish va onlayn jamoada o'z obro'sini mustahkamlash borasidagi harakatlari; din mutaxassisi sifatidagi pozitsiyasi; onlayn ta'sir maydonini kengaytirish uchun mashhur ijtimoiy tarmoqlar va mobil ilovalardan foydalanishi kabi jihatlarni tahlil qilish lozimligini tushunturadilar.

Jumladan, Kempbell raqamli dinni sotsiologik o'rganishni ma'lum bir dinning Internet va media texnologiyalariga nisbatan pozitsiyasini aniqlashdan boshlashni taklif qiladi. Ushbu pozitsiya diniy guruhlar va tashkilotlar aloqalarining oflayn va onlayn o'zaro bog'liqligi o'qi bo'yicha shakllanishini ta'kidlab, o'zining "Media texnologiyalarini ijtimoiy-diniy formatlash" [14.pg. 709-724] konsepsiyasida u quyidagi o'rganish algoritmini taklif qiladi.

Bu algoritmi to'rt bosqichni o'z ichiga oladi:

- o'rganilayotgan diniy hamjamiyat tarixi va an'analarni o'rganish;

- ommaviy axborot vositalari bilan munosabatlarni o'rnatishga ta'sir qiluvchi asosiy diniy ta'limotlar va qarashlarni aniqlash;

- diniy hamjamiyat tomonidan yangi ommaviy axborot vositalaridan foydalanish formatlarini belgilash;

- yangi media texnologiyalari bo'yicha diniy hamjamiyat harakatlariga oid jamoatchilik fikrini tahlil qilish [15.pg. 302-318].

XULOSA. Kiber etnologik tadqiqotlarning assosiy masalalari virtual olamda etnogenez va etnik tarix muammolariga nisbatan yondashuvlarni tahlil etish; xalqlarning moddiy madaniyati, e'tiqodiy qarashlari, milliy marosimlari va urf-odatlarini o'zgarib borishiga ta'sirini o'rganish; qarindosh-urug'chilik aloqalari, oilaviy munosabatlari; turli xalqlarga xos tarbiya an'analari tizimining onlayn ta'sirini o'rganish; bir xalq madaniyatining turli komponentlari orasidagi o'zaro aloqa va o'zaro bog'liqlik muammolariga onlayn hamjamiyatlarning ta'sirini baholash; raqamli texnologiyalarning u yoki bu xalq, geografik hudud madaniy xususiyatlari dinamikasi (madaniy o'zgarishlar)ga ta'sirini belgilash; turli etnoslarning psixologik o'ziga xosligi, hayot tarzi, qadriyatlarini taqqoslash; madaniyatlararo muloqotlarning o'ziga xos xususiyatlarini, etnoslar bilan bog'liq sodir bo'ladigan demografik jarayonlarni, u yoki bu etnos vakillarining iqtisodiy munosabatlari, etnolingvistikasi, etnomadaniyat muammolari, onlayn hamjamiyatlarda an'ananing paydo bo'lishi va taraqqiyoti, onlayn etniklik va etnik guruhlar muammosi kabi muammolar ilmiy yechimini topishga xizmat qiladi.

Raqamli texnologiyalar va internetning paydo bo'lishi bilan paydo bo'lgan nisbatan yangi soha bo'lgan kiberetnologik tadqiqotlar raqamli makonlarda inson madaniyati va jamiyatlarini o'rganishni o'z ichiga oladi. Ushbu sohaning tarixshunosligi va xronologiyasini muhim bosqichlar va rivojlanishlar orqali kuzatish mumkin:

Amerikalik tadqiqotchi Dhiraj Murti zamonaviy etnografiyada yangi raqamli usullardan foydalanishni tahlil qiladi. Muallifning fikricha, yangi ommaviy axborot vositalarini sotsiologik va etnografik tadqiqotlar metodologiyasiga joriy etish ilmiy ma'lumotlar bazalari va yirik onlayn portallarning rivojlanishi bilan taqqoslaganda hali ham cheklangan, masalan, ma'lumotlar bazalari books.google.com va scholar.google.com ijtimoiy fanlar vakillarining sa'y-harakatlari ushbu pozitsiyani o'zgartirishga qaratilgan bo'lishi kerak.

O‘z ishida raqamli usullardan foydalangan tadqiqotchilar tajribasiga asoslanib, maqola muallifi onlayn so‘rovlar, raqamli videolar, ijtimoiy-tarmoq internet saytlari va bloglar kabi etnografik tadqiqotlar o‘tkazish texnologiyalarining imkoniyatlari va muammolarini ko‘rib chiqdi. U turli xil chekka virtual jamoalarni internetda tadqiq qilish uchun raqamli etnografik usullardan foydalanish istiqbollariga katta e‘tibor qaratdi. Etnografiyada birinchi raqamli texnologiya sifatida onlayn so‘rovnomalar va elektron pochta orqali suhbatlar (Web1.0) ishlatildi. Onlayn so‘rovlarni o‘tkazish uchun birinchi dasturlar ijtimoiy fanlar vakillari tomonidan 1990-yillarning boshlarida yaratilgan. Hozirda tadqiqotchilardan maxsus texnik bilim va ko‘nikmalarni talab qilmaydigan SurveyMonkey (2) va Zoomerang (3) kabi ko‘plab arzon onlayn so‘rov hosting xizmatlari mavjud bo‘lib, bu ularning ishini sezilarli darajada osonlashtiradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Cyberspace/Cyberbodies/Cyberpunk. London. Thousand Oaks, New Dehli, Sage publikations 1996
2. Turklen Sh. "Life on the Screen: Identity in the Age of the Internet. Edition, reprint. Publisher, Simon & Schuster, 1995. ISBN.
3. Rheingold.H. The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley. ISBN 0-201-60870-7 H. 1993.
4. Hyne Ch. Virtual Ethnography. Sage publikations ,London, 2000.
5. Annet. N Markhan. Life Online: Researching Real Experience in Virtual Space .New York.(1998).
6. Suleymanova D. Tatar Groups in Vkontakte: The Interplay between Ethnic and Virtual Identities on Social Networking Sites // Digital Icons: Studies in Russian, Eurasian and Central European New Media. 2009. № 2 (1).
7. Poster M. Postmodern Virtualities // Cyberspace / Cyberbodies / Cyberpunk. London; Thousand Oaks; New Delhi: Sage Publications, 1996.
8. Trandafoiu R. Diaspora Online: Identity Politics and Romanian Migrants. Oxford; New York: Berghahn Books, 2013.
9. Hine C. Virtual Methods and the Sociology of Cyber-Social-Scientific Knowledge // Virtual methods: issues in social research on the Internet. Oxford; New York: Berg, 2005. P. 1–16.
10. Hamman R. B. The Application of Ethnographic Methodology in the Study of Cybersex // Cybersociology. 1997. № 1. URL: http://www.cybersociology.com/files/1_1_hamman.html
11. Diamandaki K. Virtual ethnicity and digital diasporas: Identity construction in cyberspace // Global Media Journal. 2003. № 2.
12. Островская Е.А 2020. Ритуалы в дискурсах цифрового православия: методология и направления исследования. Концепт: философия, религия, культура. Том 4. № 1. С(13). 105–120. <https://doi.org/0.24833/2541-8831-2020>
13. Kempbell H. A., Evolvi G. 2019. Contextualizing current digital religion research on emerging technologies. Human Behavior and Emergent Technologies. May 2019. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/hbe.2.149> (Access 10.03.2020); Elena A. Ostrovskaya. Religious studies 109 Concept: philosophy, religion, culture Volume 4 • no 1(13) 2020 DOI: 10.24833/2541-8831-2020.
14. Campbell H.A. (Ed.). 2015. Digital Judaism: Jewish Negotiations with Digital Media and Culture. New York, London: Routledge. 213 p. Campbell H.A., Golan O. 2011. Creating digital enclaves: Negotiation of the Internet among bounded religious communities. Media, Culture & Society. 33 (5). P. 709-724.
15. Campbell H.A. 2016. Framing the human-technology relationship: How Religious Digital Creatives engage posthuman narratives. Social Compass. 63 (3). P. 302-318.